

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2021/2

Szakmai védnökök

Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

Szerkesztők

Boszoki Petra
Kucserka Zsófia
Laczkó András
Milbacher Róbert
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Tördelőszerkesztő

Pap Balázs

Borítóterv

Simor Kamilla

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó

a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti
és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője
(7624 Pécs, Ifjúság útja 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

T. SZABÓ LEVENTE „Kritikai komolysággal tapsol” Gyulai Pál, a színházi kihívások és a színházi hivatásosodás fordulata	9
--	---

KRITIKAI LAPOK

HORVÁTH MARGARÉTA A folytonosság szinonimái (<i>Fenntartható tudomány – Hagyomány és újrahasznosítás a felvilágosodás előtt: Fiatalkonferenciája 2019</i> , szerk. BENE Ildikó Mária, MOLNÁR Annamária, SZŰCS Kata Ágnes, VIRÁG Csilla, VRABÉLY Márk, Bp., Reciti, 2020.)	49
SZOLNOKI ANNA Kazinczy, (neo)klasszicizmus és kontextusok (BÓDI Katalin, <i>Látásgyakorlatok: Kontextusok Kazinczy Ferenc képzőművészeti tárgyú írásaihoz</i> , Bp., Reciti, 2021 [Irodalomtörténeti Füzetek 183.].....)	55
KISS MARGIT Az írói szókészlet feldolgozásáról (BALÁZSI József Attila – KISS Gábor, <i>Jókai-enciklopédia: Szavak, kifejezések magyarázata és személyek, földrajzi helyek, történelmi események bemutatása</i> , Bp., Tinta, 2020.).....)	61

HASZNOS MULATSÁGOK

SCHELHAMMER ZSÓFIA Anagramma, varázslat és sztereotípa egy 17. századi énekeskönyvben.....)	69
--	----

FILLÉRTÁR

BENDE P. ANITA A <i>Vienniász</i> szövegközlése elé Az eposz születésének kétszázadik évfordulójára	79
ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR <i>Vienniász</i> (1–13. ének).....)	99

Horváth Margaréta

A folytonosság szinonimái

Fenntartható tudomány – Hagyomány és újrahasznosítás a felvilágosodás előtt: Fiatalok Konferenciája 2019, szerk. BENE Ildikó Mária, MOLNÁR Annamária, SZŰCS Kata Ágnes, VIRÁG Csilla, VRABÉLY Márk, Bp., Reciti, 2020.

Az elmúlt évben jelent meg a Fiatalok Konferenciájának kilencedik kötete *Fenntartható tudomány* címmel a Reciti Kiadó gondozásában, mely a 2019. évi üléseken elhangzott előadások tanulmányra alakított változatát tartalmazza. A fenntarthatóság témáját számos szempontból megközelítő dolgozatok mellett, hogy új nézőpontból vizsgálják bizonyos, a kutatásban eddig megoldatlan vagy épp (tévesen) megoldottnak tekintett problémákat, egyúttal átfogó képet is nyújtanak a régi magyarországi irodalommal foglalkozó fiatal kutatók tudományos tevékenységéről. A tárgyalt év fogalomköre kifejezetten jól illeszkedik a Fiatalok Konferenciája kezdeményezés céljához: a konferencia- és kötetsorozat nemcsak az aktuálisan kijelölt témákra akarja ráirányítani a figyelmet, hanem platformot teremt a doktori fokozattal még nem rendelkező kutatóknak is, ezzel biztosítva a lehetőséget, hogy az új nemzedékek bevonásával a tudomány valóban fenntartható maradjon.

A kötetet Etlinger Mihály dolgozata nyitja (*Többkezes kódexek a régiségben*), amely részben a teljes kiadvány kérdéskörének is bevezetéséül szolgál azáltal, hogy rámutat: a filológiai és textológiai vizsgálódásoknak a területek jellegéből is adódó velejárója, hogy időről időre megkérdőjelezzék, és bizonyos esetekben felül is bírálják a szakirodalmi véleményeket. A szerző több témát is érint azon anomáliák szemléltetéseként, melyek meglátása szerint kiemelt figyelmet igényelnek az eddigi kutatási eredmények értékelése során. A tanulmány egyebek mellett kiterjed a kéziratok források másodlagosságának bizonyítására, melynek kérdésessége a korábbiakban félrevezethette a kutatást. Valamint, hogy a szakirodalom több esetben szükségtelenül feltételez minduntalan új forrásokat és szerzőket. A szerző rámutat arra, hogy az úzus fogalmának különösebb indok nélkül történő használata és a poliduktusú másolók lehetőségének figyelmen kívül hagyása szintén megnehezíti a vizsgálatokat. Hozzáteszi azonban: nem szabad elfelejtenünk, hogy bár a kutatás gyakorta kész több ismeretlent feltételezni a szükségesnél, bizonyos helyzetekben ennek az ellenkezője is megtörténhet, például a bizonytalan szerzőségű művekkel kapcsolatban. A tanulmány gondolatmenete szerint egyfelől láthatunk olyan eseteket, ahol a kérdéses alkotásokat a szakirodalom hajlamos

ismert személyeknek tulajdonítani; illetve találkozhatunk ennek ellenkezőjével is: az akrosztichonok szerzői dedikációként való értelmezése is több félreértéshez vezethet a kutatásban.

A kötet második dolgozatában, Vrabély Márknak a *Tihanyi*, illetve a *Kazinczy-kódexet* vizsgáló tanulmányában feltehetőleg eggyel több ismeretlennel kell számolnunk (*A Kazinczy- és a Tihanyi kódex mint magánhasználatú könyvek és az Eugénia-legenda*). Vrabély Márk a korábbi kutatások nyomán rámutat arra, hogy bár a szöveg megszólításai alapján klarissza-apácáknak íródtak a kódexek, figyelembe kell vennünk, hogy azok kezdetben magánhasználatban álltak: a scriptor, Frater F. ferences rendi szerzetes birtokában maradhattak, és csak a későbbiekben kerülhettek az apácákhoz. A szerző valószínűnek tartja, hogy a *Kazinczy-kódex* szolgálhatott forrásként a későbbiekben az Érsekújvári kódexhez, mely a klariszszáktól és Frater F.-től is egyaránt kerülhetett a másolást végző szigeti domonkos nővérekhez. A tanulmány hangsúlyozza, hogy bár a szakirodalomban a mai napig nagyon éles a választóvonal az apácák és a szerzetesek által használt könyvek között, az eddig elgondoltnál bizonyosan nagyobb lehetett az átjárás. A dolgozat második része a *Tihanyi kódexben* megtalálható Szent Eugénia legendája körüli tévhiteket igyekszik eloszlatni, melyek többek között a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikonban* is helyet kaptak. Ezek szerint az Eugénia-legenda forrása Jacobus de Voragine 13. századi olasz domonkos *Legenda aureája*, melyet a szerző meggyőző érvelésében kizár a lehetséges források közül. Állítása szerint sokkal inkább a pseudo-jeromosi *Vitae patrum* legendagyűjteményét tarthatjuk forrásnak, melyre a korai kutatás is tett már utalásokat, ez azonban mindeddig elkerülte a szakirodalom figyelmét.

Szintén a lehetséges források feltérképezése áll a középpontban Kovács Annamáriának a *Königsbergi Töredéket* és szalagjait vizsgáló dolgozatában (*Beauvais-i Vince és a Königsbergi Töredék*). Noha a szövegről kifejezetten nagy szakirodalom áll rendelkezésünkre, mivel nemcsak irodalmi, hanem nyelvészeti szempontból is nagy jelentőségű forrásunk, mindmáig számos megválaszolatlan kérdés merül fel a művel kapcsolatban. A kutatás több nehézségbe ütközik, hiszen a második világháború során mind az őrzőkódexnek, mind a szalagoknak nyoma veszett, később pedig csak a *Töredék* került elő, az előbbieket csak fényképekről és leírásokból ismerjük. Az eddigi vizsgálatok több párhuzamot is találtak olyan szövegekkel, melyek lehetséges forrásai lehettek a *Töredéknek* és szalagjainak, mindeddig azonban nem lehetett egyértelmű döntést hozni a kérdésben. A szerző a Beauvais-i Vince által írt *De laudibus Marie virginis*nek a *Töredékkel* való precíz összehasonlítása során számos párhuzamot talált, melyek a két szöveg közötti szoros kapcsolatra utalnak, és hozzájárulhatnak a probléma megoldásához. Ilyen lényeges kapcsolatnak tekinthető az *Ave Maria* szövege, mely több sajátosságában is kapcsolatot sejtet a *Töredékkel*. Ugyanis mind Gabriel arkangyalnak a műben való szerepeltetésében, mind az 'Áron vesszeje' kifejezés használatában egyezést mutat. A kutatás rendelkezésére áll az a *De laudibus Marie virginis*-példány, amelyet a *Königsbergi Töredék* szövegének írója is ismerhetett. Ennek vizsgálata során kiderült, hogy a könyvben

megtalálható lapszéli jegyzetek között több olyan fejezetet is megjelöltek, amely a későbbiekben a *Töredék* szövegébe is bekerült, illetve bizonyos feltételezések szerint ez a kéz megegyezik a töredék lejegyzőjének kezével. Mindezek alapján a dolgozat arra a következtetésre jut, hogy a *Töredék* lejegyzője olvashatta a forrásnak gondolt munkát, és bizonyos részeket fel is használhatott a szövegből.

A következő szöveg, Réfi Oszkó Dániel *Providentia Augusti?* című tanulmánya az uralkodói hatalmi jelképek felhasználását vizsgálja a római hadsereg 4–5. században használatos jelvényein. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy mennyire számíthattak elterjedtnek a reprezentatív uralkodói szimbólumok a katonai alakulatokban. Mindehhez a *Notitia Dignitatum*ot használja fel, mely az egyik legfontosabb forrásunk a tárgyalt időszakra, hiszen a munka különlegessége, hogy magyarázataiban illusztrációk is megtalálhatók, melyek nagyban megkönnyítik a téma kutatását. Az értekezés azt a két legelterjedtebb jelképet emeli ki, amely az uralkodói hatalmat és e hatalom fenntarthatóságát fejezte ki: a Krisztus-monogramokat, illetve a kereszt jelképét. A vizsgálat során egyértelművé válik, hogy a vártakkal ellentétben ezek a jelképek kifejezetten alulreprezentáltak tekinthetők, és még az uralkodóhoz közel álló alakulatok esetében sem figyelhető meg számottevő különbség. A tanulmány megállapítja, hogy krisztogrammal egyáltalán nem találkozunk a *Notitiában*, illetve keresztábrázolásra is kifejezetten kevés alkalommal látunk példát. Ez azért is számít kifejezetten érdekes jelenségnek, figyelmeztet a szerző, mert ebben az időszakban vált kötelezővé a hadseregben a keresztény vallás, mely egyébként is nagy népszerűségnek örvendett a katonák körében. Ennek kapcsán valószínűsíthető, hogy a hadsereg esetében különállóbb rendszert kell feltételeznünk, ahol a regiment-tradíciók, a helyi hagyományok szimbólumai tovább használatban maradtak, ezek ugyanis a római haderő múltját, eredményeit és állandóságát képviselték.

Csapó Fanni dolgozatában (*Hogyan írjunk okosan több száz oldalas monográfiákat?*) Wolfgang Lazius munkamódszerébe nyerünk betekintést, melyet a szerző a korábbi feltételezésekhez képest sokkal összetettebbnek látta. Amint a tanulmány megállapítja, az egyébként is antik gyökerekkel rendelkező humanista földleírások gyakran nyúltak vissza antik szerzők műveihez a munkák megírása során, azonban Lazius esetében ez a gyakorlat a saját szövegeire is kiterjedt. Az eddigi kutatás ezt az eljárást csak a *Decades* című főmű esetében mutatta ki, a korábbi Lazius-szövegeket ahhoz készült előtanulmányokként értelmezte. A dolgozat példái ellenben bizonyítják, hogy ezt a módszert más esetekben is alkalmazta; többek között a Római Köztársaság kialakulásáról szóló munkájába építette be korábbi, a Magyar Királyságról és Erdélyről szóló írásait. A szerző azt is fontosnak tartja megemlíteni, hogy a szó szerinti átvétel mellett Lazius szükség esetén aktualizálta is az újra felhasznált részleteket. Noha szövegtömböket emel át egyik művéből a másikba, azokat igyekszik minden esetben a szóban forgó alkotás jellege és a témáról szerzett esetleges új ismereteinek fényében alakítani. Mindezek pedig amellet, hogy új ismeretekkel gazdagítják a Laziusról való tudásunkat, rendkívüli fontossággal bírnak a szerző más írásainak értelmezésében is. A tanulmány

érvelése szerint a felvázolt jellegzetes munkamódszeréből kiindulva olyan csonkult szövegek fejezetei is rekonstruálhatók, melyeket eddig elveszetteként kezelt a kutatás, mint például az értekezés vizsgálatának tárgyát képező, Magyar Királyságról írt *Regni Hungariae Archeologiae libri tres* egyes fejezetei esetében.

Dávid Gergő Doktor *Faustus: Kétely és világkép* című tanulmányában Marlowe *Faustus*áról olvashatunk újszerű, nyelvfilozófiai megközelítésben. A szöveg felhívja rá a figyelmet, hogy a *Faustus* nyelvközpontú olvasása több szempontból is érdekességekkel szolgálhat, mind a többértelműséggel, mind a fordítással, fordíthatósággal kapcsolatban. A szerző mindennek okán érdemesnek tartja megvizsgálni a művet a wittgensteini gondolatrendszer segítségével. Amint leszögezi, már a korábbi kutatások is utaltak arra, hogy a *Faustus*ban egyfajta determinista szemléleten nyugvó világképet láthatunk, mely csak látszatcselekvésre ad esélyt. A dolgozat szerzője szerint ezt a jellegzetességet a wittgensteini összehasonlítás még inkább kidomborítja. Az elemzés szerint a mű wittgensteini szempontok alapján a nyelvet mint teljes értékű szereplőt jeleníti meg. Az így bemutatott világkép a főhős számára azonban nem biztosít tényleges lehetőséget tettek végrehajtására, a szereplő ágensként való megjelenésére. Úgy tűnik, az adott világban valamifajta különálló erő jelenik meg, nincsenek tájékozódási pontok, nem a főhős irányít, és tulajdonképpen nem is érti a nyelv működését. A dolgozat érvelése szerint mind ezt híven vissza is tükrözi a mű szövege, többek között a szimbólumok, szavak poliszemiájának a szintjén, de ezt mutatják a homályos jelentések, illetve a félreértelmezett bibliai utalások is. A szerző megjegyzi, hogy ebből a szempontból úgy tekinthetünk a műre mint a keresztény emberkép győzelmének reprezentációjára a reneszánsz szabad akaratók alakjaival szemben.

A kötetet záró dolgozatban szintén a nyelv játszik központi szerepet, Kovács Janka egy mára már felaprózódott tudományterület hazai önállósodását mutatja be (*Lélektudományos ismeretek közvetítése a magyar nyelvű orvosi irodalomban a 18. század második felében*). A munka a 18. században mindinkább meghonosodó „lélektudományok”, azaz az antropológia, a medicina, a pedagógia és a filozófia meghonosodásának módjával, azok nyelvi megjelenítésével és rétegeivel foglalkozik. Amint a dolgozat összefoglalja, a tárgyalt időszakban ezeknek a területeknek a magyar orvosi munkákban való megjelenítésével összefüggésben maga a szakterminológia kidolgozása is kulcskérdéssé vált, amit a tudomány magyar nyelven történő művelése, illetve ehhez kapcsolódóan a nemzet felemelkedésének gondolata is jelentősen ösztönzött. Először szükséges volt tehát megteremteni azt a fogalmi hálót, melynek segítségével fordíthatóvá, rögzíthetővé, reflektálhatóvá váltak az adott idegen nyelvű művek, majd beágyazódhattak a magyar kulturális kontextusba. A dolgozat az új tudományterület meghonosodásának átfogó jellegű bemutatása során kiemeli a folyamatban különösen nagy szerepet játszó Zsoldos Jánost, akinek mind tudományos, ismeretterjesztő igénnyel, mind egyszerűbb, gyakorlati céllal is megjelentek írásai. Munkásságát vizsgálva a dolgozat számos új információhoz jut arról, milyen stratégiák mentén dolgoztak a kutatók, hogy a különböző közösségek számára elérhetővé tegyék a lélektudományokhoz köthető

tudást. Az ismeretek terjesztési módjának kérdése szintén kulcsszerepet töltött be a tudományterület meghonosodása során. Ehhez egy megfelelő nyelvi regiszter és ismeretanyag összeállítására volt szükség, mely szélesebb közönség számára is elérhetővé válhatott. Az átadandó tudást mindinkább egyszerűsíteni kívánó munkafolyamat során a tudományos magyarázatok helyét fokozatosan a gyakorlati tanácsok, kezelésmódok és következmények leírásai vették át. Főként a későbbi verses munkáknál figyelhető meg az a pedagógiai-nevelő szándék, mely a kevésbé tanult rétegek számára is egyszerűen érthetővé, memorizálhatóvá tette az itthon újonnan formálódó tudományterület ismereteit.

A *Fenntartható tudomány* című válogatás egyik kifejezett erőssége annak elrendezése, ami könnyen befogadhatóvá teszi a kiadványt annak ellenére, hogy a benne szereplő kutatók tudományos érdeklődése és tevékenysége sok különböző témát érint. Ennek ellenére a szövegek képesek úgy egymáshoz kapcsolódni, hogy a kötet egységes ívet írjon le, miközben mintegy katalógusszerűen felvonultatja a fiatal kutatók munkásságának legújabb eredményeit. Ahogy azt Máté Ágnes a kötethez írt előszavában megjegyzi, a kiadvány előremutató jellege mindenképpen figyelmet érdemel, mivel több olyan kutatással találkozhatunk benne, melyek eredményei a későbbiekben önálló módon is megjelenhetnek, és meghatározók lehetnek a tudományos diskurzusban.